

Л.О. Гришина, доц., канд. екон. наук, Г.В. Єфімова, доц., канд. екон. наук,
Н.В. Гришина, магістрант

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Оцінка економічного потенціалу регіону при формуванні стратегії його розвитку

В статті розглянуто науково – практичні аспекти формування і оцінки економічного потенціалу регіону. Проаналізовані основні складові економічного потенціалу Миколаївської області, серед яких визначено виробничий, трудовий, фінансовий, інвестиційно–інноваційний потенціал. Доведена необхідність оцінки економічного потенціалу регіону при визначенні стратегічних напрямів його розвитку.

регіон, розвиток, економічний потенціал, інвестиційний потенціал, інноваційний потенціал, трудовий потенціал, оцінка, формування

Сучасні події в Україні актуалізують питання вибору стратегії подальшого розвитку як країни в цілому, так і окремих її регіонів. Але ж яким би не був вибір, до змін країна підійде з конкретно існуючими ресурсами та економічним потенціалом. За рахунок саме ефективного використання ендегенних ресурсів та потенціалів регіонів можливе економічне піднесення держави і збільшення її конкурентоспроможності. На жаль, за інтегральним показником групи Світового банку - індексом конкурентоспроможності економіки, що враховує рівень освіти, якості життя, розвиток ринкової інфраструктури, рівень інноваційної активності, тощо Україна у 2008р. знаходилась на 86-му місці зі 104 країн. Для того щоб економічно вірно розпорядитися ресурсним потенціалом потрібно чітко знати його кількісну наявність. Таким чином, підвищення ефективності використання економічного потенціалу окремих регіонів обумовлює необхідність його кількісного та якісного виміру та оцінки, що сприятиме формуванню стратегії економічного розвитку регіону.

Над питаннями оцінки економічного потенціалу регіону працювали вчені в різні історичні періоди. Серед них можна виділити Б.М. Мочалова, О.Ф. Балацького, О.М. Тищенко, М.А. Хвесика, Л.М. Горбача, П.П. Пастушенко, Д.В. Клинового, Т.В. Пепу,

© Л.О. Гришина, Г.В. Єфімова, Н.В. Гришина, 2011

О. Климахіну та ін. Серед науковців, які приділили значну увагу дослідженню економічного потенціалу окремих суб'єктів господарювання, слід виділити таких як Лапін Є.В., Мних Є.В., Митрофанов Г.В., Мец В.О., Краснокутська Н.С., Кравченко Г.О., Барабаш Н.С., Большакова О.Ю., Чумаченко М.Г.

Не дивлячись на те, що питанням складових та виміру економічного потенціалу регіонів присвячено багато праць та існує безліч підходів остаточної згоди між науковцями та економістами – практиками не досягнуто. Тому виникає необхідність більш детального вивчення різних підходів до виміру та оцінки економічного потенціалу регіону та розробці нових, що відповідають сучасним процесам в економічній системі.

Насамперед, виникає необхідність в уточненні самого поняття «регіон». Нормативно-правове визначення терміну «регіон» дає Закон України [1], де «регіон» – це територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя. Якщо розглядати існуючі в економічній літературі основні підходи до визначення поняття «регіон», то в більш узагальненому вигляді регіон – це територіально-цілісна частина країни, яка відрізняється своєрідністю природного середовища, що зумовлює тип та структуру економіки, і характеризується своєрідним співвідношенням різних галузей

господарства, глибокими та різноманітними зв'язками між ними, закінченим циклом відтворення, спільними рисами історичного розвитку, виробничими навиками, соціально-культурними традиціями населення, функціональними особливостями (спеціалізацією), які виділені за сукупністю цих ознак в адміністративну одиницю та підсистему соціально-економічного комплексу країни.

Отже, регіон являється досить складним об'єктом управління. На нашу думку, регіон не можна розглядати тільки як просту сукупність господарських об'єктів, як територію з певними природними і соціальними умовами. Він являє собою вузол соціально-економічних процесів і його збалансований і динамічний розвиток значною мірою визначає оптимальне функціонування всієї господарської системи в цілому.

Взагалі, термін „потенціал” латинського походження та має тлумачення – „міць, сила”. У загальному значенні зміст терміна розкривається як „ступінь потужності в якому-небудь відношенні, сукупність засобів, необхідних для чого-небудь”. Спроби вирішення проблеми оцінки потенціалу на рівні країни, галузі та підприємства призвели до появи різноманітних визначень. Враховуючи аспекти нашого дослідження, зазначимо, що економічний потенціал регіону – це сукупна здатність наявних у межах регіону економічних ресурсів забезпечити виробництво максимально можливого обсягу матеріальних благ і послуг, що відповідають потребам суспільства на даному етапі його розвитку. Він виступає складовою всього ресурсного потенціалу регіону. Величина економічного потенціалу визначається кількістю та якістю економічних ресурсів, що мають у наявності, та можуть бути залучені до суспільного виробництва, а також умовами, що забезпечують їх ефективне використання.

Економічний потенціал доцільно розглядати як систему, що складається з певної кількості складових, зокрема:

- інвестиційний потенціал - кількісно характеризується існуючими та перспективними обсягами інвестицій, що надходять (чи можуть надійти) в регіон для простого та розширеного відтворення засобів виробництва, а також обсяг інвестиційних ресурсів які витрачаються на історико-культурні та екологічні цілі (програми), оскільки останні створюють передумови для розвитку туристично-рекреаційного напрямку господарювання;

- інноваційний потенціал характеризується рівнем розвитку науки та технології на підприємствах регіону, їх галузевою специфікою, кількістю науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, які впроваджуються чи можуть бути впроваджені з метою розвитку інфраструктури регіону чи її окремих складових;

- виробничий потенціал - характеризується загальною кількістю засобів виробництва, розташованих у регіоні, досягнутим рівнем продуктивності існуючих засобів виробництва, а також ступенем їх зносу та можливістю їх використання (завантаження);

- трудовий потенціал - характеризується соціально-демографічними, освітньо-кваліфікаційними та культурно-релігійними показниками населення регіону, також, значною мірою визначається досягнутим рівнем продуктивності праці;

Кожний з зазначених складових характеризується певною величиною та якісним станом відповідних видів економічних ресурсів. Виокремлення запропонованих складових потенціалу регіону обумовлюється, на нашу думку, тим фактом, що регіональний розвиток має будуватися на принципах соціально-економічної рівноваги та взаємопідтримуючого росту. Оцінка наявного економічного потенціалу регіону слугує підґрунтям вибору напрямів його стратегічного розвитку, а ефективне використання залежить від правильно сформованого організаційно – економічного механізму регіонального розвитку (рис. 1).

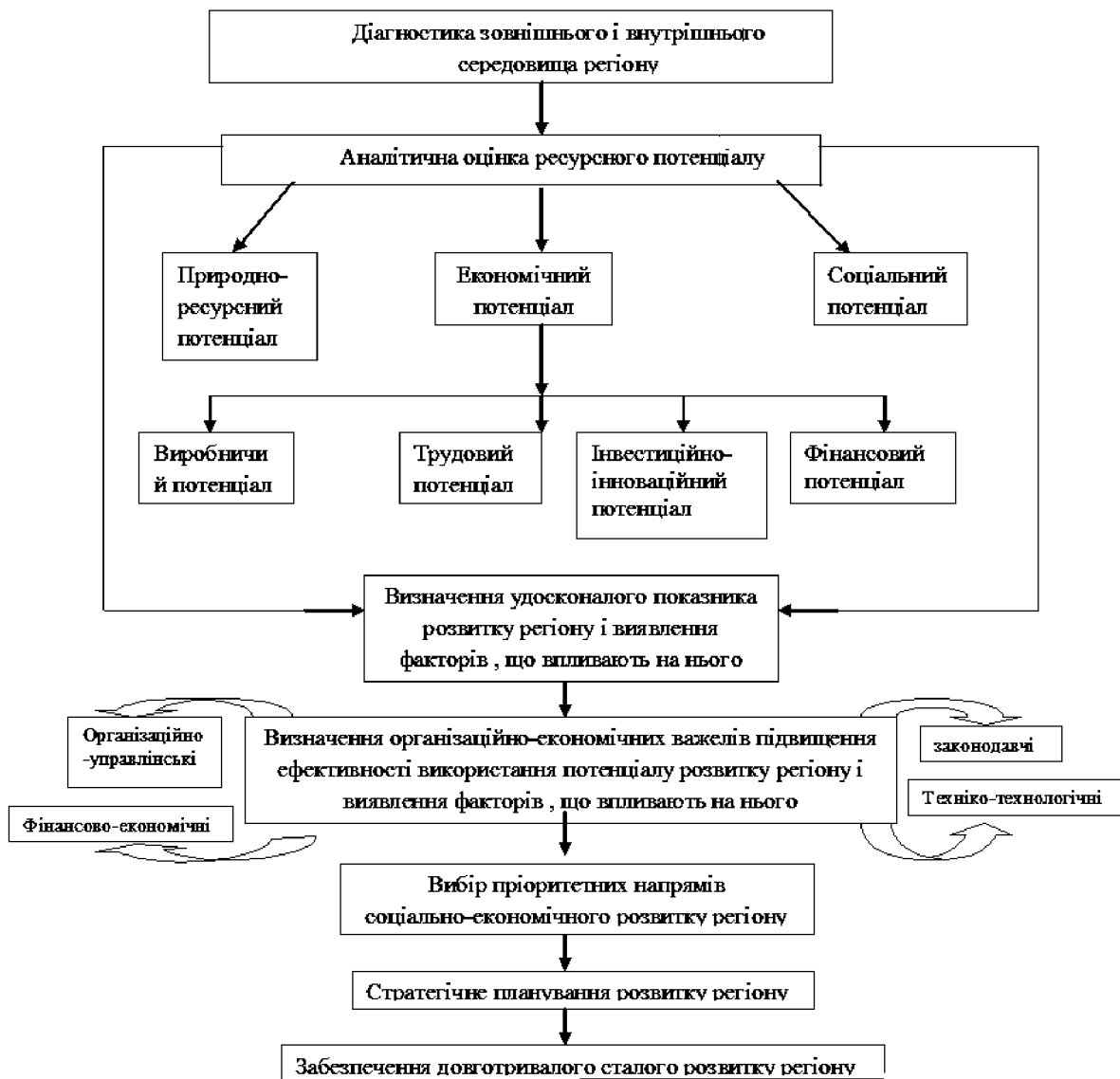

Рисунок 1 - Схема забезпечення сталого розвитку регіону на основі оцінки і використання його ресурсного потенціалу

Дослідження впливу складових потенціалів на величину економічного потенціалу в цілому можливо тільки з урахуванням спільної дії потенціалів одного рівня. Ці властивості економічного потенціалу як системи особливо важливі при розробці методології його економічної оцінки і складових його елементів: виробничого, трудового, фінансового, інвестиційно - інноваційного потенціалів.

З переходом України до ринкових відносин змінилися підходи до оцінки економічного потенціалу. Але існують класичні підходи. Серед них ресурсний підхід до визначення економічного потенціалу як економічної оцінки окремих видів ресурсів: землі, води, лісу, корисних копалин. О.Ф. Балацький при розгляді структури економічного потенціалу виділяє в його складі активну та пасивну частини в залежності від ступеня залучення в господарський оборот. Активна частина економічного потенціалу являє ресурси, які на момент обліку залучені в економічну діяльність, пасивна частина представлена економічними ресурсами, які є наявними, врахованими, але не задіяні в державному обороті [1]. Він пропонує оцінювати економічний потенціал території як визначення його розміру у вартісному виразі активної частини. Так, запропоновані ним показники дозволяють виявити та оцінити резерви економічної системи території, а також оцінити економічну ефективність витрат у відтворенні економічного потенціалу та його елементів, але складним

залишається інформаційне забезпечення оцінки економічного потенціалу регіонів через велику кількість показників.

За Д.В. Клиновим та Т.В. Пепою економічний потенціал країни за рік визначається як сума наступних складових: економічний потенціал (сукупна продуктивність) використаних потужностей загально ресурсного комплексу; економічний потенціал ресурсів, не використаних в даному році для потреб суспільного виробництва; додаткові нові потужності, освоєні за рік і використані в суспільному виробництві. Здійснення такого розрахунку регіонального економічного потенціалу є достатньо складним завданням, що обумовлено обмеженими можливостями регіональної статистики [7].

Ще одним поглядом на проблему вимірювання економічного потенціалу є методика оцінки економічного потенціалу регіону Климахіної О.М., яка пропонує розглядати різницю між об'ємами виробництва у період підйому та спаду як потенціал, використовуючи ланцюжок складових елементів: товар – група товарів – підприємство – регіон. Запропонований метод дозволив визначити рівень розвитку виробничих сил та пріоритетні напрями господарської діяльності по регіонах. Недоліком його є те, що він враховує тільки виробничу складову економічного потенціалу [8].

Методику інтегральної оцінки ефективності використання економічного потенціалу регіону розробив О.М. Тищенко. В основу цього методу покладені розрахунки впливу різних ознак інвестиційного, інноваційного, природно-ресурсного та трудового потенціалів на інтегральної оцінки ефективності використання ЕПР, що ґрунтується на використанні методів таксономічного аналізу та моделі еластичності. Після вивчення цього методу можна сказати, що він достатньо складний та потребує спеціальних знань у математиці. Але результати його застосування є достатньо переконливими [10].

Для рішення проблеми оцінки окремих локальних потенціалів можна запропонувати два методи: метод виробничих функцій і метод факторів виробництва. Відповідно до методології, що представлена у теорії факторів виробництва і розроблена Ж.Б.Сеєм, у створенні вартості беруть участь фактори виробництва – труд, земля і капітал. Вони є джерелами доходів суспільства: заробітна платня, рента і прибуток.

У результаті виконаного дослідження з відомих методів оцінки складових елементів економічного потенціалу регіону було відібрано методи, адаптовані до наявних на сьогоднішній день офіційних статистичних даних Держкомстату України. Використовуючи науково-методичні основи оцінки економічного потенціалу на регіональному рівні, проведемо таку оцінку Миколаївської області за окремими складовими її потенціалу (табл. 1).

Таблиця 1 - Динаміка основних складових економічного потенціалу Миколаївської області

Показники	2007р.	2008р.		2009р.	
	Сума	Сума	у % до попереднього року	Сума	у % до попереднього року
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	14767	19410	131,4	20336	104,7
Виробничий потенціал					
Засоби виробництва, млн.грн.	62256	68061	109,3	69354	101,8
Продукція промисловості, млн.грн.	11899	15018	126,2	16879	112,4
Продукція сільського господарства, млн. грн.	1903	3400	178,6	3408	100,23
Імпорт товарів і послуг, млн. дол. США	569	963	169,2	825	85,6
Інвестиційно – інноваційний потенціал					
Інвестиції в основний	3699	4333	117,1	4022	92,8

капітал, млн.грн					
Прямі іноземні інвестиції в область, млн. дол. США	113,0	136,8	121,0	161,8	118,3
Обсяг науково-технічних робіт, виконання власними силами, млн.грн.	209,7	272,2	129,8	372,1	136,4
Загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості, млн. грн.	240,9	342,0	141,9	426,3	124,6
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн.грн.					360,7
-що є новою для ринку	42,9	125,2	291,8	451,7	126,8
-що є новою для підприємства	17,9	49,2	274,8	62,4	
Трудовий потенціал					
Чисельність економічно активного населення, тис.осіб	597,6	598,2	100,1	590,0	98,6
Усього зайнято населення, тис.осіб	547,1	548,5	100,2	535,2	97,6
Кількість зареєстрованих громадян, не зайнятого трудовою діяльністю, осіб	21993	26488	120,4	17950	67,7
Потреби підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць, осіб	2724	1685	61,8	1031	61,2
Середньорічна кількість найманих працівників, осіб	271189	267581	98,6	250773	93,7
Середньомісячна номінальна та реальна заробітна плата найманих працівників, грн.	1202	1621	134,8	1806	111,4
Оборотні активи, млн. грн.	16574	21573	130,2	25601	118,7
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування					
-прибуток, млн. грн.	2140	2239	104,6	2596	115,9
-збиток, млн. грн.	593	1644	277,2	1581	96,1
Наявний дохід населення, млн. грн.	15010	15148	108,2	15860	104,7

Миколаївська область – один з високорозвинених індустріальних регіонів України. В області налічується 19 адміністративно-територіальних районів та 5 міст обласного значення. В загальнодержавному поділі на частку промислового комплексу області припадає 2,5% реалізованої промислової продукції. В обсязі галузей виробництва України питома вага виробництва електроенергії області відповідно займає 3,1%, металургійного виробництва та виробництво металевих виробів – 2,3%, машинобудування – 5,1%, легкої промисловості – 7,1%, харчової промисловості – 3,5%. Основу виробничого потенціалу складає багатогалузевий промисловий комплекс, для якого характерна висока концентрація підприємств в південному (суднобудування, машинобудування, кольорова промисловість) та північному регіонах (електроенергетика, машинобудування).

Трудовий потенціал характеризується єдністю кількісних і якісних ознак, динаміка яких свідчить про нестабільну ситуацію на ринку праці області і має негативну тенденцію. На 1 січня 2010р. в області, за оцінкою, проживало 1189,5 тис. осіб, з них 804,7 тис. осіб мешкало в міських поселеннях, 384,8 тис. осіб – у сільській місцевості. Чисельність наявного населення упродовж 2009р. зменшилась на 6,3 тис. осіб, що у розрахунку на 1000 жителів становило 5,3 особи. Загальне скорочення населення відбулось, головним чином, за рахунок природного скорочення, яке становило 5,6 тис. осіб (4,7 особи на 1000 жителів), зафіксовано і міграційне скорочення – 0,7 тис. осіб (0,6 особи на 1000 жителів). Чисельність економічно активного населення області скоротилася на 8,2 тис. осіб.

Прискорити економічний розвиток області можливо на основі зростання її інвестиційно – інноваційного потенціалу. У 2009 р підприємствами і організаціями всіх форм власності освоєно 4022 млн.грн. інвестицій в основний капітал, що на 8% менше, ніж в попередньому періоді. Позитивно є динаміка інноваційного забезпечення розвитку регіону, проте в 2009 р. частка підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність становить лише 13%, а питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі продукції області становила тільки 3%.

Слід відзначити, що розвиток регіону значною мірою також визначається і рівнем насичення економічними об'єктами і зв'язками: чим більше таких об'єктів і чим тісніше зв'язки між ними, тим вища його здатність формувати позитивні синергетичні ефекти.

Отже, оцінка економічного потенціалу та виявлення шляхів і засобів активізації його використання належить до найважливіших вихідних пунктів при вирішенні регіональних соціально-економічних проблем розвитку. Чим більшим економічним потенціалом і більш високим інтегральним рівнем його використання характеризується регіон, тим стабільнішим повинно бути соціально-економічне становище даного регіону.

Формування і реалізація стратегії регіонального соціально-економічного розвитку має ґрунтуватися на найкращих з позиції ефективного рішення соціально-економічних задач регіону варіантах використання природних, трудових, фінансових та інших ресурсів, структури та просторової організації усіх компонентів виробничо-економічної системи регіону, його зовнішніх та внутрішніх зв'язків при умові ефективного використання потенційних можливостей. Таким чином, раціоналізація економіки регіонів, що здійснюється на основі стратегічного управління, повинна бути спрямована на вирішення конкретних задач регіонального розвитку за допомогою ефективного використання економічного потенціалу регіону.

Список літератури

1. Бондаренко Л.М. Природно – ресурсний потенціал регіону, його суть та структура: матеріали всеукр. наук. конф. молодих учених, (Умань, 21-22 лютого 2007 р.) /Л.М. Бондаренко. – Умань: УДАУ, 2007. – С. 166-167.

2. Законодавство України // [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
3. Гуменюк Ю. П. Передумови розвитку туризму в Україні // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Зб. наук. праць. Вип. 6 (XLIV) НАН України. ІРД – Львів, 2003. – С. 224–228.
4. Жулавский А.Ю., Лапин Е.В. Производственный потенциал промышленных предприятий: проблемы оценки и прогнозирования // Вісник Сумського державного університету. Серія: Економічні науки. Вип.№10– 2002. – С.86-95.
5. Економічна енциклопедія: У 3-х т. Т.3 / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2002. – 952 с.
6. Єпіфанов А. О., Сало І. В. Регіональна економіка//Навчальний посібник, Київ, видавництво "Наукова думка 340 с.
7. Клиновий Д.В., Пепа Т.В, Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України: Навч. посіб– К.: Центр навч. літ., 2006. – 728с.
8. Климахіна О. М. Використання потенціалу регіонів як чинник підвищення рівня їх пропорційного розвитку: дисертація канд. екон. наук: 08.01.01 / Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. - К., 2006. — 187, [30]арк. : рис., табл. - Бібліогр.: арк. 166-187.
9. Лишиленко В.І Регіональна економіка//підручник – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 384 с.
10. О.М.Тищенко Оцінка ефективності використання економічного потенціалу. К.: - ВНТУ, 2004. – 350с.
11. Экономический потенциал административных и производственных систем: Монография/ Под общей редакцией О.Ф.Балацкого. – Суми: ИТД «Университетская книга», 2006. – 97с.

Л. Гришина, А. Єфімова, Н. Гришина

Оценка экономического потенциала при формировании стратегии его развития

В статье рассмотрено научно - практические аспекты формирования и оценки экономического потенциала региона. Проанализированные основные составляющие экономического потенциала Николаевской области, среди которых определенно производственный, трудовой, финансовый, инвестиционный - инновационный потенциал. Доказанная необходимость оценки экономического потенциала региона при определении стратегических направлений его развития.

L. Grishina, H. Efimova, N. Grishina

Estimation of economic potential at forming of strategy of his development

In the article it is considered scientifically are practical aspects of forming and estimation of economic potential of region. Analysed basic constituents of economic potential of the Mykolaiv area, among that certainly productive, labour, financial, investment is innovative potential. The well-proven necessity of estimation of economic potential of region is at determination of strategic directions of his development.

Одержано 18.04.11